

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

*І. Д. Бех,
м. Київ*

ПЕДАГОГ У ПСИХОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНІЙ ВИХОВНІЙ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ

У статті розглянуто оптимальну виховну модель в умовах гуманістично орієнтованого виховання. Наголошено, що лише будучи носієм високої культури, вихователь зможе сформувати бездоганну особистість. Остання успішно здолає власне життя чуттєвості й підніметься до життя гідності.

Ключові слова: *гуманістично орієнтоване виховання, висока культура, бездоганна особистість, життя у гідності.*

Одна з причин духовно-моральної убогості частини сучасної молоді полягає у глибокій захопленості нею матеріальними цінностями, способами діяльності, що ґрунтуються на суспільно незначущих прагненнях, малоцінному спілкуванні та розвагах. У результаті цього дійсні духовні проблеми й спрямування зникають з її свідомості.

Такий духовно-моральний стан молоді можна пояснити ще й тим, що значно порушились усталені етичні канони, половинчастість й невпевненість у принципових моральних питаннях захопили широке коло тих, хто причетний до виховання підростаючого покоління. Нині з усіляких етичних відхилень намагаються сформулювати нове духовно-моральне світосприйняття, з ціннісного падіння – героїчну позу. У такій ситуації високопрофесійним може бути педагог лише з особливим душевним складом, повністю відкритим до світу дітей.

Створюючи оптимальну модель ставлення педагога до своїх вихованців, виходитимемо з золотого правила, згідно з яким він має бути носієм високої загальносвітової й національної культури, яка зберігається у ньому у формі науково-духовного світогляду, до якого він мусить долучати підростаючу особистість. Отже, власне, виховання – це і є її сходження до такої культури, що за великим рахунком є крок за кроком підняття до рівня свого наставника. У цьому зв'язку зауважимо, що науково-духовний світогляд має свій адекватний спосіб зовнішнього прояву: у стилі поведінки, манері спілкування, етикеті, характері емоційних переживань та відповідних реагувань у щоденних контактах з довкіллям. Усіма цими атрибутами педагога має оволодіти вихованець. Тому науково-духовна вищість педагога повинна бути вихідним пунктом у його особистісно-професійній самобутності; ніяка апеляція до змістового спрощення виховних міжособистісних відносин, що аргументуються особливостями сучасної цивілізації, не має прийматись до уваги. Вищеперелічені характеристики педагога й зможуть перетворити його на великого митця виховання, зробити головним психологічним фактором виховного процесу.

Досвідченому вихователеві не повинна бути властива велика моральна небезпека – поступитися перед самим собою своїми світоглядними переконаннями, що часто буває у сучасному житті. Власними моральними

принципами і своїм професійним життям вихователь переконує вихованців у тому, що чужу особистість необхідно безумовно поважати, не кажучи вже про ровесників чи знайомих. Він має наголошувати, що не поважаючи чужу особистість, вони ще не навчилися поважати свою власну, а, отже, перебувають на перших щаблях духовно-морального удосконалення.

Положення про те, що ефективність гуманістичного виховання безпосередньо пов'язується з вихователем як непересічною особистістю, не підлягає запереченню. Однак при цьому недостатньо методично з'ясованим виявляється питання, яким чином має презентувати себе така особистість своїм вихованцям. Недостатнім видається судження, згідно з яким вихованці є чутливим моральним барометром: вони безпосередньо відчують ціннісний профіль свого наставника. Реальність їхніх взаємин свідчить про те, що це не зовсім так. Щоб його духовно-моральні якості стали зрозумілі вихованцям і набули для них високої значущості, потрібен відповідний спосіб їх представлення. Таким слід вважати прямодушність.

Як внутрішнє особистісне утворення, прямодушність корелює з відсутністю лицемірства, хитрості, передбачає відкритість, гласність, переконливість, прямоту. Саме ці якості мають постійно втілюватися у поведінці та спілкуванні вихователя. У такій буденній безперервності, обрамленій прямодушністю у вичленених показниках, у вихованців формується віра у вихователя, у його високу моральність. Тому така віра набуває ознаки моральної.

Лише у ранзі моральної віри вона трансформується у моральну довіру як ставлення вихованців до свого вихователя. Це вже аспект їхніх міжособистісних взаємин та вчинків відповідної ціннісної проби. Усе ж це тільки одна сторона прояву моральної довіри – хоча й вагома у виховному відношенні, але недостатня. Важливо, щоб виникали реальні підстави для побудови вихователем його ставлень до вихованців на тій же моральній довірі. Такими реальними підставами мають виступати діяльнісна повага, доброзичливість та любов до нього. Таким чином обопільна моральна довіра вихованців і вихователя може виступити провідним високосмисловим мотивом їхніх гуманістичних міжособистісних відносин.

В обопільній моральній довірі вихованці мусять вправлятися й стосовно один одного. Вона має перетворитися на виражений груповий феномен, виховна сила якого є незаперечною. Його зростання відбувається у міру того, як у них формуються такі моральні цінності, як чесність, щирість, відвертість тощо. Усі вони теж мають заломлюватися через прояв вищеперелічених якостей, які є показниками прямодушності. Зрозуміло, що виховання морального підґрунтя для зародження групової моральної довіри – процес досить важкий і тривалий. Однак він мусить бути невідворотним. У цьому зв'язку педагог неодмінно налаштовує себе на те, що деякі вихованці проявлятимуть хитрість, напускну важливість, втаємничимість, щоб продемонструвати моральну перевагу одного перед іншим.

Тому вихователю належить здійснювати певну корекційну роботу для подолання цього негативного особистісного явища. Який можливий у цьому напрямі виховний шлях? Усе залежить від переконань педагога стосовно душевної природи вихованця, зокрема уміння проникнути у тайники його кращих почуттів і

глибока віра у добродійні джерела, які закладені в ньому. Від цього залежатиме корекційна техніка, зміст якої полягає у всілякій опорі і підтримці цих глибинних психологічних особливостей. Є підстави вважати, що така тактика буде потужним важелем для підняття морального рівня підростаючої особистості, що обов'язково відіб'ється на їхніх взаєминах з вихователем.

Вибудовуючи психологічно доцільні стосунки з дітьми, вихователь виходить з того, що авторитет без великодушності – це квазіобраз, а осудження без делікатності – грубість. Його постійним виховним орієнтиром виступає потреба особистості у самоповазі – цьому центральному особистісному утворенні. Психологи наполягають, що прагнення до самоповаги є принаймні таким же поширеним мотивом людської діяльності, як голод і любов. На її задоволення педагог планує і реалізує кожен свою дію. При цьому він все робить для того, щоб підтримувати цей моральний скарб у здоровому стані й оберігати від спотворення. Останнє може відбуватися за двома напрямками: вихованці приходять до надмірної оцінки власної особистості (своїх ціннісних надбань) чи до перебільшеної оцінки суджень інших. За останньої вихованець може серйозно постраждати на наступних етапах життя – у нього розвивається прагнення звертати, щоб то не було, на себе увагу показним блиском, формується крайня чутливість до лестощів. Великодушний вихователь – це не “безпомилковий поведінковий автомат”; він може припуститися й певної помилки стосовно вихованців, але при цьому щиро вибачиться перед ними і цим самим проявить повагу до їхньої самоцінності як фундаменту цієї моральної порядності. Вихователь, який легковажно ставиться до почуття самоцінності своїх вихованців, стає справжнім співучасником їхнього морального спотворення.

Наголосимо також, що доброта, щирість, переконаність та інші вищі моральні цінності вихователя мають дієвий вплив на підростаючу особистість: добродійна, непересічна людина захоплює будь-кого, холодна, облишена добрих почуттів, відштовхує нас. Пам'ятатимемо, що щирі почуття слугують тими відкритими дверима, через які відбувається моральне спілкування наставника і його вихованця, – спілкування, за якого кожен звук, що лине з вуст педагога, кожен рух – огортаються ореолом всієї його особистості.

Стає зрозумілим, що техніка говоріння вихователя має бути досконалою. Чуючи усне мовлення, вихованці сприймають не просто слова, а живі слова, тобто слова з прихованими відтінками їхнього смислу. Більше того, у звуках слова і мовлення, у підвищеннях і зниженнях, у пришвидшенні й уповільненні темпу, в наголосах, зупинках і паузах відкривається безмежний світ почуттів, який не передається одними сухими словами. Виразом обличчя вихователя і його тілесними рухами дається новий ряд вражень, які впливають на внутрішню особистісну спрямованість вихованця.

Лише той вихователь у змозі глибоко духовно перетворювально діяти на вихованця, який постійно демонструє не тільки природжену коректність, але й сам носить у собі усе людське, однак водночас з незаперечною впевненістю панує над усіма власними нижчими душевними утвореннями. Він ніби промовляє до своїх вихованців: “Я показую вам шлях від вашого стану до мого, я теж ношу вашу природу, але у той же час і вищу, яка її долає і до якої ви мусите дорости”.

Педагог виступає великим діячем не тільки стосовно морального виховання школяра, але також і щодо його розумового, без якого не може відбутися повноцінна особистість. Він йде разом з думкою свого учня, бачить його утруднення, підтримує його серед коливань, виправляє його думку, та головне – стежить за всіма перипетіями його праці й допомагає у ній. У цьому плані педагог є істинним живим початком і живим духовним джерелом.

Зі сказаного випливає, що вихователь має бути для вихованця за великим рахунком Майстром і Людиною – у цьому сутність його великої місії.

Література

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Непомнящая Н. И. Становление личности ребенка 6–7 лет / Н. И. Непомнящая. – М. : Педагогика, 1992. – 160 с.
3. Олпорт Г. Становление личности: избранные труды / Гордон Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
4. Фрейджер Р. Большая книга психологии. Личность. Теории, упражнения, эксперименты : пер. с англ. / Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 704 с.

Г. П. Пустовіт,
м. Київ

ІНТЕРЕС ЯК ФЕНОМЕН ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті здійснено короткий аналіз сутності, структури й психологічних механізмів формування і розвитку інтересу як психолого-педагогічної категорії. Розкрито деякі підходи до розуміння впливу інтересу на розвиток життєдіяльності зростаючої особистості у позашкільному навчально-виховному середовищі.

Ключові слова: інтерес, зростаюча особистість, навчально-виховний процес позашкільних навчальних закладів, дозвіллева діяльність дитини.

Протягом останніх років, незважаючи на соціально-економічні негаразди в державі, хоча й повільно, усе ж стає помітною модернізація системи позашкільної освіти і виховання завдяки створенню багатоаспектного навчально-пізнавального дозвіллевого середовища для дітей і учнівської молоді. Маємо на увазі не лише кількісні показники, що поступово зростають (кількість позашкільних навчальних закладів залишається достатньо стабільною, а в деяких областях поступово зростає, порівняно з минулими роками зростає кількість дітей, котрі навчаються в них), але й якісні (здійснюється комп'ютеризація цих навчальних закладів, поглиблюється зміст навчально-виховних програм і, як результат, розширюється спектр організаційних можливостей позашкільних навчальних закладів щодо забезпечення цікавої для дитини творчої життєдіяльності). Тому сьогодні роль позашкільних навчальних закладів у вихованні дитини за межами школи важко переоцінити, а відтак, вони по праву займають найважливішу соціальну нішу у системі освіти, виховання та розвитку дітей і підлітків.